

הרבנים יעקב בלינקי וגלעד גרוס

גדול הבית*

- א. הקדמה כללית
- ב. סימן שעה סעיף ב
 - 1. מקורות
 - 2. שיטות הראשונים
 - 3. פסק ההלכה
- ג. סימן שעה סעיף ח
 - 1. מקורות
 - 2. ספקות עיקריים בהבנת המקורות
 - 3. שיטות הראשונים
 - 4. פסיקת ההלכה

א. הקדמה כללית

במאמר זה נתייחס לכמה סוגי אבלים :

1. גדול הבית - "דביתא סמוך עליה" (טור דף שח, ב, בשם רי"ץ גיאת).
2. הנשארים - הנשארים במקום שמת המת.
3. המלווים - המלווים את המת ממקום מיתה עד מקום קבורתו.
4. האורח - הבא ממקום אחר לאבלים שבמקום המיתה או במקום הקבורה.

* בציטוטים מהראשונים דלהלן כוונתנו לספריהם הבאים, אלא אם כן צויין אחרת:
 רי"ץ גיאת - מאה שערים, הלכות אבל.
 רא"ש, הגהות אשר"י - מועד קטן, פרק אלו מגלחין.
 הרמב"ן - תורת האדם, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ד.
 טור, בית יוסף, שולחן ערוך ונושאי כלים - יורה דעה, סימן שעה.
 תוספות - מועד קטן.

[לדעת הגהות אשר"י (סימן לח) אורח שבא למקום שאינו מקום מיתה או מקום קבורה, מונה לעצמו, וכן נפסק להלכה].
הנידון הוא, ממתי ועד מתי חלה האבלות במקרים שונים. לגבי השאלה ממתי מונים שבעה ושלושים - קיימות האפשרויות הבאות:

מ - משיצא המת.

ג - משייסתם הגולל.

ג' - משיגידו לו שנסתם הגולל.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

במקרה **ע** האבלות תמיד מתחילה משעה שנודע לו ונמשכת שבעה ימים, אלא אם כן זו שמועה רחוקה או שהופסקה על ידי הרגל.
במקרים **מ**, **ג** האבלות מתחילה משיצא המת/משייסתם הגולל או משנודע לו [ואז היא נמשכת שבעה ימים], או אם נודע לו יותר מאוחר [ואז היא נמשכת פחות משבעה ימים].
בנוסף, ישנן עוד שתי אפשרויות:

***מ** - מתחילה משייסתם הגולל, מונה שבעה משיצא המת [יכולה להימשך פחות משבעה ימים].

***ג** - מתחילה משיצא המת, מונה שבעה משייסתם הגולל [יכולה להימשך יותר משבעה ימים].

בדיני אורח, נשתמש בעוד ציוני אפשרויות:

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

@ - מצטרף לגדול הבית, יהיה דינו מה שיהיה.

הערה: מה שכתוב בסוגריים בטבלאות, אינו כתוב בפירוש, אלא כך ניתן להסיק.

בגלל מורכבות הנושא, הבאנו כאן מספר שאלות, שניתן יהיה להשיב עליהם תוך כדי קריאת המאמר:

- כשגדול הבית הולך לבית הקברות - מתי נגררים הנשארים אחריו ומתי הוא נגרר אחריהם?
- הנשארים בעיר ואינם הולכים לבית הקברות - מתי מונים מיד ומתי מתחילים באבלותם רק אחר השבעה?
- ארבעה תנאים זקוקים למי שבא באמצע השבעה כדי להצטרף אליהם, מהם?
- מי שבא למקום שמת קרובו והאבלים יושבים שם. אימתי הוא יכול להצטרף עמם ולסיים עימם את השבעה?
- יש לפרט את דין הנגררים אחר גדול הבית.

ב. סימן שעה סעיף ב

1. מקורות

ירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"ה):

הרי שמוליכין אותו ממקום למקום, כגון אילין דקברין בבית שריי - אית תניי תני:

אלו שכאן מונין משיצא המת
ואלו ששם מונין משיסתם הגולל.
אית תניי תני:

אלו ואלו משיסתם הגולל.
רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: הכל הולך אחר גדול המשפחה.
רבי יעקב בר אחא בשם רבי אסי: לחומרין. מהו חומרין?

להמשך הגמרא קיימות גירסאות שונות:
גירסת הבית יוסף (דף שח, ב ד"ה והא) והיא בירושלמי שלפנינו (בשינויים חסרי משמעות):

אם היה גדול משפחה כאן -
אלו שבכאן מונים משיצא המת
ואלו ששם מונים משיסתם הגולל.
אם היה גדול המשפחה שם -
אלו ואלו מונין משיסתם הגולל.

גירסת הרא"ש (סימן לט), וכן גירסת הש"ך (שעה, ס"ק ב) ברמב"ן:

שאם היה גדול המשפחה כאן -
אלו ואלו מונין משיצא המת.
ואם היה גדול משפחה שם -
אלו ואלו מונין משיסתם הגולל.
אין שם גדול משפחה -
אלו שכאן מונין משיצא המת
ואלו ששם מונין משיסתם הגולל.

גירסת הרמב"ן (עמוד קסא):

שאם היה גדול משפחה שם -

אלו ואלו מונין משיסתם הגולל.
 ואם אין שם גדול משפחה -
 אלו שבכאן מונין משיצא המת
 ואלו ששם מונין משיסתם הגולל.

סיכום לפי גירסאות:

גירסת הרמב"ן			גירסת הרא"ש גירסת הש"ך ברמב"ן			גירסת הבית יוסף		
גדול הבית...			גדול הבית...			גדול הבית...		
אינו בבית	ליווה את המת	בבית	אינו בבית	ליווה את המת	בבית	אינו בבית	ליווה את המת	בבית
מ	ג		מ	ג	מ		ג	מ
ג	ג		ג	ג	מ		ג	ג

2. שיטות הראשונים

תוספות (דף כב ע"א, ד"ה מהדרייתו) הקשו על הירושלמי בגירסת הרא"ש, שלכאורה, לפי גירסתו, הולכים אחר גדול הבית לא רק לחומרה אלא אף לקולה; שהרי כשגדול הבית בבית, המלווים מתחילים מסתימת הגולל [כי עד אז עסוקים בקבורה ואוננים], ומונים עם גדול הבית משיצא המת, ומתחילת הירושלמי משמע, שהולכים הם רק לחומרה! לכן תירצו התוספות (שם), שבמקרה הזה הולכים אחרי גדול הבית לא למניין שבעה ימים, אלא לעניין התחלת אבלות, דהיינו, מתחילים משיצא המת לכבודו של גדול הבית, ועיקר האבלות מונים שבעה משיסתם הגולל, ולחומרה.

ההווא אמינא של התוספות לפי גירסת הרא"ש			המסקנה של התוספות לפי גירסת הרא"ש			שיטת הבית יוסף לפי גירסתו		
גדול הבית...			גדול הבית...			גדול הבית...		
בבית	ליווה את המת	אינו בבית	בבית	ליווה את המת	אינו בבית	בבית	ליווה את המת	אינו בבית
הנשארים	מ	ג חומרה	מ	ג חומרה	מ	מ	ג חומרה	(מ)
המלווים	מ* קולה	ג	ג	ג	ג*	ג	ג	(ג)

נמצאנו למדים, שנקודת המחלוקת הינה, כאשר גדול הבית בבית, בדין המלווים. לפי ההווא אמינא של התוספות, לפי גירסת הרא"ש, המלווים מונים שבעה משיצא המת. אמנם, מתחילים אבלות בפועל רק משייטתם הגולל, כך שבפועל נוהגים פחות משבעה. לפי המסקנה של התוספות, לפי גירסת הרא"ש, המלווים מתחילים אבלות לחומרה, לכבוד גדול הבית, משיצא המת, אבל עיקר דין שבעה חל עליהם רק משייטתם הגולל, כך שבפועל נוהגים יותר משבעה.

לדעת הבית יוסף, המלווים נוהגים שבעה ימי אבלות משייטתם הגולל. בעל הלכות גדולות (הלכות אבל, עמוד רמה) כותב:

והיכא דמית במעלי יומא טבא, ודחילו דילמא לא מספקי למקבריה מקמי יומא טבא, ושקלוהו גוים ואמטיוה למקבריה - כד נפיק ממתא ואיכסי ליה מקרובים חדא שעתא מקמי דליעול רגל, חלה לה אבלות, ובטלה מנהון גזרת שבעה.

משמע, שאפילו נקבר בעירו - הנשארים מונים משיצא המת. לעומת זה, הרמב"ן (עמוד קסב) והרמב"ם (אבל א, ה) סוברים, שדווקא כשקוברים את המת במקום רחוק, אז הנשארים מונים משיצא המת, אבל אם קוברים את המת במקום קרוב - אף הנשארים בבית מונים משיגידו להם שנסתם הגולל. ולכן, במקרה של בעל הלכות גדולות שהובא לעיל, לדעתם, לא תחול אבלות לפני הרגל. הרא"ש, לדעת הטור, פסק כדברי הרמב"ן והרמב"ם, ולדעת הבית יוסף - כדברי בעל הלכות גדולות.

3. פסק ההלכה

השולחן ערוך פסק בסעיף ב:

מי שדרכן לשלוח המת למדינה אחרת לקברו, ואינם יודעים מתי יקבר -
 מעת שיחזרו פניהם מללוות, מתחילין למנות שבעה ושלישים, ומתחילין
 להתאבל,
 וההולכים עמו מונים משיקבר.
 ואם גדול המשפחה הולך עמו - אף אלו שבכאן אינם מונים אלא משיקבר.

הש"ך (שעה, ס"ק א) מציין, שהשולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ן [והרמב"ם].
 הש"ך (שעה, ס"ק ג) פסק כדעת הראב"ן שאם גדול הבית מלווה את המת למקום כל כך
 רחוק, שלא יכול לחזור תוך ג' ימים - הנשארים מונים משיצא המת. הוא למד כן מהסוגיה
 בבבלי [עיין לקמן בסיכום סעיף ח], והוסיף, שאפשר שגם השולחן ערוך וסיעתו מודים לזה,
 דלא מסתבר כלל שאם ייקבר המת במקום רחוק, שאלו שבכאן ישבו ימים רבים ולא
 יתחילו אבלות עד שייקבר.

להלכה: המלווים תמיד מונים משיצאתם הגולל, והנשארים - ראה בטבלה:

גדול הבית...					
אינו בבית	ליווה את המת	בבית	קרוב לעיר		בית הקברות...
ג'	ג'	ג'	כן	רחוק - האם יכול לבוא תוך ג' ימים	
מ	ג	מ	לא		
מ	מ	מ			

מ - משיצא המת

ג - משיצאתם הגולל

ג' - משיגידו לו שנסתם הגולל

ועיין לקמן בסיכום סעיף ח, הגבלות לדין הזה.

ג. סימן שעה סעיף ח

1. מקורות

ירושלמי, מועד קטן פ"ג ה"ה, המובא לעיל.

בבלי, מועד קטן כא, ב - כב, א :

תנו רבנן :

אבל -

שלושה ימים הראשונים :

בא ממקום קרוב - מונה עמהן,

בא ממקום רחוק - מונה לעצמו.

מכאן ואילך :

אפילו בא ממקום קרוב - מונה לעצמו.

רבי שמעון אומר :

אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב - מונה עמהן.

אמר ר' : שלושה ימים הראשונים, בא ממקום קרוב - מונה עמהן.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן : והוא שיש גדול הבית בבית.

סיכום :

גדול הבית...				
אינו בבית	בבית			
ע	C	תוך ג'	קרוב	ממתי מונה אורח הבא ממקום...
ע	ת"ק : ע ר"ש : C	מג' עד ז'		
ע	ע	רחוק		

ע - לעצמו

C - עמהם

איבעיא להו : הלך גדול הבית לבית הקברות, מהו?

תא שמע, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן :

אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות - מונה עמהן.

מונה עמהן?! והתניא : מונה לעצמו!

לא קשיא : הא - דאתא בגו תלתא, והא - דלא אתא בגו תלתא...

רבי שמעון אומר : אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב - מונה עמהן.
 אמר רבי חייא בר גמדה אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי :
 והוא שבא ומצא מנחמין אצלו.

בעי רב ענן :

ננערו לעמוד ולא עמדו, מהו?

תיקו...

אמר רבי יוחנן : ... הלכה כרבי שמעון באבל.

2. ספקות עיקריים בהבנת המקורות

לגבי שאלת הגמרא - "איבעיא להו : הלך גדול הבית לבית הקברות מהו?" - הסתפקו הראשונים בכמה מישורים :

1. האם שאלת הגמרא היא לגבי דין גדול הבית, לגבי דין אורח או לגבי דין הנשארים?
2. האם מסקנת הגמרא "לא קשיא : הא - דאתא בגו תלתא, והא - דלא אתא בגו תלתא" - היא רק לדעת תנא קמא, שמחלק בין תוך שלושה לאחרי שלושה, או אף רבי שמעון יסכים איתה?
3. האם מדובר שגדול הבית התחיל אבלות עם כולם, ואחר כך הלך לבית הקברות, או שמא הלך לבית הקברות לפני שנסתם הגולל?
4. האם "אתא בגו תלתא" מתייחס לגדול הבית או לאורח?
5. האם קיימת סתירה בין הבבלי לירושלמי?

3. שיטות הראשונים

שיטת בעל הלכות גדולות¹

1. לפי המופיע ברמב"ן, עמוד קנט.

בעיית הגמרא מתייחסת לאורח הבא ממקום רחוק. החילוק, במסקנת הגמרא, בין תוך שלושה, שמונה עמהם, ובין לאחר שלושה, שמונה לעצמו, היא בין לדעת תנא קמא ובין לדעת רבי שמעון.

המחלוקת בין תנא קמא לרבי שמעון היא במקום קרוב, ופוסקים כדעת רבי שמעון, שאפילו ביום השביעי מצטרף עמהם. דין זה, הוא אפילו אם אין גדול הבית בבית, וזה לכאורה נגד גמרא מפורשת. ממילא, "אתא בגו תלתא" מתייחס לאורח ולא לגדול הבית.

C	תוך ג'	קרוב	ממתי מונה אורח הבא ממקום...
C	מג' עד ז'	רחוק	
C	תוך ג'		
ע	מג' עד ז'		

ע - לעצמו

C - עמהם

הקשה עליו רי"ף גיאת:

- א. שיטת בעל הלכות גדולות סותרת ברייתא מפורשת - "אבל שלושה ימים ראשונים... בא ממקום רחוק - מונה לעצמו", שהרי, לדעתו, מונה עמהם אף כשבא ממקום רחוק אם הגיע תוך שלושה!
- ב. לדעת רבי שמעון, אין חילוק בין תוך שלושה לאחרי שלושה, אלא רק בין מקום רחוק למקום קרוב.

ועוד קשה על בעל הלכות גדולות, שהרי הגמרא מעמידה את המחלוקת בין תנא קמא לרבי שמעון, במציאות שגדול הבית בבית, ואילו בעל הלכות גדולות מעמיד את מחלוקתם אף כשאין גדול הבית בבית.

פשט שיטת רבינו חננאל

שיטת רבינו חננאל מובאת בדברי הרמב"ן (שם). הוא אינו מפרש את מהלך הגמרא, אלא רק נותן מסקנה להלכה:

גדול הבית...			הנשארים
אינו בבית	הלך לבית הקברות	בבית	
מ	מ	מ	

ע	?	מ	גדול הבית	
ע	C=מ	C=מ	קרוב	אורח הבא
ע	ע	ע	רחוק	ממקום...

מ - משיצא המת.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

? - לא ברור מה הדין.

נמצאנו למדים, שפשט שיטת רבינו חננאל דומה לשיטת הרמב"ן בדעת הרי"ף שתובא להלן, למעט מקרה של גדול הבית שהלך לבית הקברות וחזר, שאינו מפורש בדברי רבינו חננאל. ייתכן, שגם בזה הוא מודה לשיטת הרי"ף בהבנת הרמב"ן, שהוא מצטרף לנשארים.

שיטת הרמב"ן בדעת רבינו חננאל ותוספות [= רבותינו הצרפתים]²

הרמב"ן הסביר את דברי רבינו חננאל בדרך אחרת. לדעתו, בעיית הגמרא מתייחסת למציאות שגדול הבית יצא לבית הקברות לפני סתימת הגולל כדי ללוות את המת, דהיינו, אותה המציאות כמו בירושלמי. למסקנה, דין הגדול תלוי בימים אפילו לרבי שמעון: אם הגדול בא תוך שלושה ימים - הוא מונה עמהם, ואם הגדול בא אחרי שלושה ימים - הוא מונה לעצמו. ואין דין גדול הבית תלוי בשאלה, אם בא ממקום קרוב או רחוק, אלא רק בימים, מכיוון שבהתחלה היה יחד עם כל האבלים, דהיינו במקום קרוב. דינו של אבל שבא ממקום קרוב, תלוי בדינו של גדול הבית: אם גדול הבית מונה עמהם - אף האורח הבא ממקום קרוב מונה עמהם, וכולם מונים חשבון אחד; אם גדול הבית מונה לעצמו - אף האורח הבא ממקום קרוב מונה לעצמו. הסבר זה סותר את הירושלמי, שהרי לפי הירושלמי אין גדול הבית נגרר אחרי הנשארים, אלא הנשארים לפעמים נגררים אחרי גדול הבית. הרמב"ן (עמוד קס), בשם רבותינו הצרפתים, כותב, שגם אבל שאינו גדול הבית, שהיה עם האבלים והלך לבית הקברות, דינו כמו גדול הבית ותלוי רק בימים. וכן כותב רבינו ירוחם בשם התוספות, אולם, לא נמצא הדבר בתוספות שלפנינו.³

גדול הבית...				
אינו בבית	ליווה את המת וחזר...		בבית	הנשארים
	מג' עד ז'	תוך ג'		
מ	מ	מ	מ	

2. וכן הסכים רי"ף גיאת.

3. ראה בהגהות והערות על הטור, הערה מג, הוצאת מוסדות שירת דבורה, מכון ירושלים, תשנ"ג.

גדול הבית		מ	מ* C	ע=ג	ע
אורח הבא	קרוב	מ=C	מ=C	ע	ע
ממקום...	רחוק	ע	ע	ע	ע

מ - משיצא המת.

ג - משייחסם הגולל.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

מ* - מתחילה משייחסם הגולל, מונה שבעה משיצא המת [יכולה להימשך פחות משבעה ימים].

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

ההבדלים בין פשט דברי רבינו חננאל ובין הבנת רמב"ן בדעת רבינו חננאל:

פשט דברי ר"ח	הרמב"ן בדעת ר"ח	
אינו מפורש	לפני סתימת הגולל [ללוות את המת]	מתי הלך גדול הבית לבית הקברות?
על האורח	על גדול הבית	על מי מוסב ג' ימים?
רק לדעת תנא קמא, אבל להלכה אין חילוק	אף לדעת רבי שמעון	האם יש חילוק בין תוך ג' לאחר ג' אף לדעת רבי שמעון?

שיטת הרמב"ן בדעת הראב"ד

כמו השיטה הקודמת, אלא שדינו של האורח הבא ממקום קרוב אינו תלוי בדינו של גדול הבית, ואינו מונה עמהם עד שימצא את גדול הבית בבית ממש.

גדול הבית...						
אינו בבית	ליווה את המת וחזר...		בבית			
	מגי עד ז'	תוך ג'				
מ	מ	מ	מ	הנשארים		
ע	ע=ג	מ* C	מ	גדול הבית		
X	?	מ=C	מ	כן	קרוב - האם	אורח
ע	ע	ע	X	לא	פגש אח גדול?	הבא
ע	ע	ע	ע	ממקום... רחוק		

מ - משיצא המת.

ג - משייחסם הגולל.

- ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].
מ* - מתחילה משייסתם הגולל, מונה שבעה משיצא המת [יכולה להימשך פחות משבעה ימים].
 C - מצטרף לאבלים במקום שבה לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.
 X - המקרה בלתי אפשרי.
 ? - לא ברור מה הדין.

שיטת הרי"ף והרמב"ם

הרי"ף (יג, ב בדפי הרי"ף) לא חילק בין תוך שלושה לאחר שלושה, ומשמע, שלדעתו, שאלת הגמרא היא רק לדעת תנא קמא ולא אליבא דהלכתא. וכן פסק הרמב"ם (אבל ז, ד).
 הקשה עליו הרז"ה (המאור שם), הרי רבי יוחנן הוא שפשט את הבעיה, ורבי יוחנן הוא שפסק הלכה כרבי שמעון, לכן אין לומר שהבעיה אינה לדעת רבי שמעון!
 תירץ הרמב"ן (מלחמות שם), שרבי יוחנן רק מתרץ את הברייתא כתנא קמא, אבל סובר כרבי שמעון.
 נשאלת שאלה, כיצד יפסוק הרי"ף בדין גדול הבית שהלך לבית הקברות? נחלקו בזה הרמב"ן והבית יוסף.

שיטת הרמב"ן בדעת הרי"ף⁴

לרבי שמעון, אם הלך גדול לבית הקברות לקבור, אפילו אם חזר ביום שביעי - גדול הבית ומי שבה ממקום קרוב מונים עמהם. ולא שנא לגבי גדול הבית, בין מקום קרוב למקום רחוק, שמתחילה היה יחד איתם, שאף הוא מוגדר, למעשה, כמקום קרוב.

גדול הבית...				
בבית	ליווה את המת	אינו בבית		
מ	מ	מ	הנשארים	
ע	*מ	מ	גדול הבית	
ע	C=מ	C=מ	קרוב	אורח הבא ממקום...
ע	ע	ע	רחוק	

- מ** - שיצא המת.
 ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].
מ* - מתחילה משייסתם הגולל, מונה שבעה משיצא המת [יכולה להימשך פחות משבעה ימים].

4. וכן הסכים הרמב"ן עצמו (עמוד קט).

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

שיטת הבית יוסף בדעת הרי"ף

הבית יוסף (דף שי, א) הבין מסתימת דברי הרי"ף, שלדעתו, גדול הבית אינו מושפע מאחרים, ותמיד מונה לעצמו, דהיינו, מסתימת גולל, אם הוא הלך לבית הקברות. והאורח הבא ממקום קרוב, מונה אז עם גדול הבית ולא עם הנשארים.

גדול הבית...				
בבית	ליווה את המת	אינו בבית		
מ	מ	מ	הנשארים	
ע	ע=ג	מ	גדול הבית	
ע	ג=@	מ=C	קרוב	אורח הבא
ע	ע	ע	רחוק	ממקום...

מ - משיצא המת.

ג - משייסתם הגולל.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

@ - מצטרף לגדול הבית, יהיה דינו מה שיהיה.

שיטת הרא"ש

הרא"ש (סימן לח) מביא את שאלת הגמרא בצורה זו:

איבעיא להו: הלך גדול הבית לבית הקברות לעשות צרכי המת, לעשות מצבה, או צורך בנין הקבר, ובא אחד מן האחין תוך שלשה.

הש"ך (שעה, ס"ק יב) מדייק מלשון הרא"ש:

1. גדול הבית הלך לבית הקברות אחרי שנקבר המת. ממילא, הוא מונה לעצמו, והשאלה היא רק על דין האורח. ממילא, לא קשה מהירושלמי, שהרי הירושלמי מדבר על מציאות אחרת, כשגדול הבית הלך לקבור את המת.
2. דינו של האורח יהיה תלוי בזמן הגעתו מהמקום הקרוב, ולא בזמן שגדול הבית חזר מבית הקברות. לעומתו, מפרש הטור את דעת הרא"ש, שהדין תלוי בזמן חזרת גדול הבית מבית הקברות. פירוש זה אינו מתיישב היטב בלשונו של הרא"ש.

שיטת הטור בדעת הרא"ש

גדול הבית...					
אינו בבית	נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות וחזר...		בבית		
	מג' עד ז'	תוך ג'		קרוב	אורח הבא ממקום...
מ	מ	מ	מ	הנשארים	
ע	מ	מ	מ	גדול הבית	
ע	ע	C=מ	C=מ	קרוב	אורח הבא
ע	ע	ע	ע	רחוק	ממקום...

מ - משיצא המת.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

שיטת הש"ך בדעת הרא"ש

גדול הבית...					
אינו בבית	נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות		בבית		
	מג' עד ז'	תוך ג'		קרוב	אורח הבא ממקום...
מ	מ	מ	מ	הנשארים	
ע	מ	מ	מ	גדול הבית	
ע	C=מ	C=מ	C=מ	קרוב	אורח הבא
ע	ע	C=מ	C=מ	מג' עד ז'	ממקום...
ע	ע	ע	ע	רחוק	

מ - משיצא המת.

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

C - מצטרף לאבלים במקום שבא לשם [=מונה עמהם], יהיה דינם מה שיהיה.

ההבדלים בין דעת הרא"ש ובין הבנת הרמב"ן בדעת רבינו חננאל והתוספות [אף על פי שהדרכי משה (ס"ק ה) מזהה בין שתי השיטות, נראה שיש כמה הבדלים ביניהן]:

הרא"ש	הרמב"ן בדעת ר"ח ותוסי	
אחרי סתימת הגולל (לעשות צרכי המת)	לפני סתימת הגולל (ללוות את המת)	מתי הלך גדול הבית לבית הקברות?
טור - גדול הבית ש"ך - אורח	על גדול הבית	על מי מוסב ג' ימים?

האם תמיד כשגדול הבית מונה עמהם אף אורח מונה עמהם?	לא	כן
---	----	----

שיטת ראב"ן (מובא בש"ד)

לדעתו, נראה לומר, ששאלת הגמרא היא בדין הנשארים, והתירוץ הוא, שאם גדול הבית יכול לחזור תוך שלושה ימים - הם מונים עמו, ואם לאו - מונים לעצמם, דהיינו משיצא המת.
וזה דחוק בלשון הגמרא.

סיכום התייחסות הראשונים לספקות וקושיות

כדי לסכם את דיעות הראשונים, נביא פעם נוספת את רשימת הספקות בהבנת בעיית הגמרא:

1. האם שאלת הגמרא היא לגבי דין גדול הבית, לגבי דין אורח או לגבי דין הנשארים?
2. האם מסקנת הגמרא - "לא קשיא: הא - דאתא בגו תלתא, והא - דלא אתא בגו תלתא" - היא רק לדעת תנא קמא, שמחלק בין תוך שלושה לאחרי שלושה, או אף רבי שמעון יסכים איתה?
3. האם מדובר שגדול הבית התחיל אבלות עם כולם, ואחר כך הלך לבית הקברות, או שמא הלך לבית הקברות לפני שנסתם הגולל?
4. האם "אתא בגו תלתא" מתייחס לגדול הבית או לאורח?
5. האם קיימת סתירה בין הבבלי לירושלמי?

בנוסף, נתייחס לקושייה בסוגיה: רבי יוחנן פוסק כרבי שמעון, שאינו מחלק בין תוך שלושה לאחר שלושה, ורבי יוחנן עצמו מחלק כך בתירוץ בעיית הגמרא.

קושייה	ספקות					
	5	4	3	2	1	
הרי"ץ גיאת בדעת בה"ג		אורח הבא ממקום רחוק		גם ר"ש	באורח הבא ממקום רחוק ¹	
פשט דברי ר"ח		אורח הבא ממקום קרוב		רק ת"ק	באורח הבא ממקום קרוב	
הרמב"ן	גם ר"ש מחלק	יש סתירה,	גדול הבית	הלך ללוות	גם ר"ש	בגדול הבית

קושייה	ספקות					
	5	4	3	2	1	
בימים בגדול הבית	הלכה כבבלי		את המת		(ודין אורח תלוי בדין גדול הבית)	בדעת ר"ח והתנאי

גם ר"ש מחלק בימים בגדול הבית	יש סתירה, הלכה כבבלי	גדול הבית	הלך ללוות את המת	גם ר"ש	בגדול הבית (ודין אורח תלוי בדין גדול הבית)	הרמב"ן בדעת הראב"ד
(2)	יש סתירה, הלכה כבבלי	גדול הבית	הלך ללוות את המת	רק ת"ק	בגדול הבית (ודין אורח תלוי בדין גדול הבית)	הרי"ף והרמב"ם
גם ר"ש מחלק בימים בגדול הבית	מתייחסים למקרים שונים	גדול הבית	נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות	גם ר"ש	באורח הבא ממקום קרוב	הטור בדעת הרא"ש
גם ר"ש מחלק בימים בגדול הבית	מתייחסים למקרים שונים	אורח הבא ממקום קרוב	נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות	גם ר"ש	באורח הבא ממקום קרוב	הש"ך בדעת הרא"ש
גם ר"ש מחלק בימים בדין זה	מתייחסים למקרים שונים	גדול הבית אם יכול לחזור	הלך ללוות את המת	גם ר"ש	בנשארים	הש"ך בדעת הראב"ן

1. ייתכן, שבעל הלכות גדולות עצמו, סובר שהבעיה היא בגדול הבית ולא באורח הבא ממקום רחוק, ואז לא קשות קושיותיו של ר"י גיאת.
2. כדי לפשוט את בעיית הגמרא, מביא רבי יוחנן שתי ברייתות; לפי אחת מהן מונה לעצמו, ולפי שניה מונה עמהם. רבי יוחנן מדעתו מחלק ביניהן: "הא - דאתא בגו תלתא, והא - דלא אתא בגו תלתא". לדעת הרי"ף והרמב"ם, ולפי פשט דברי רבינו חננאל, צריך לומר, שחילוק זה הוא רק לדעת תנא קמא, אבל רבי שמעון יכול לפסוק רק כאחת משתי הברייתות. נחלקו הרמב"ן והבית יוסף בדעת הרי"ף והרמב"ם: לדעת הרמב"ן,

גדול הבית מונה עמהם, ואילו לדעת הבית יוסף - מונה לעצמו. דעת רבינו חננאל לא התבררה.

4. פסיקת ההלכה

שיטות השולחן ערוך והרמ"א

השולחן ערוך פסק כרמב"ם, ולא הזכיר כלל את דין גדול הבית שהלך לבית הקברות. אבל בבית יוסף כתב, שגדול הבית שהלך לבית הקברות תמיד מונה מסתימת הגולל, ואורח ממקום קרוב נגרר אחריו [וצריך עיון אם זה גם כשגדול הבית לא חזר תוך שבעה ימים]. הרמ"א פסק כרא"ש, משום שהוא מיקל באבל, והוא בתראה, וגם התוספות ורבינו חננאל סוברים כמותו [אין זה מדוייק - עיין לעיל הבדלים]. הש"ך הסביר, שהרמ"א הבין את דעת הרמב"ם כמו בית יוסף, שאם גדול הבית הלך לבית הקברות - האורח נגרר אחריו ומונה מסתימת הגולל, ובוזה הרא"ש מיקל לעומתו תוך שלושה ימים, למנות משיצא המת. הרמ"א היקל בזה רק כאשר גם גדול הבית חזר תוך שלושה ימים, וגם האורח בא ממקום קרוב תוך שלושה ימים. הש"ך (ס"ק יג) נתן שני הסברים בדעת הרמ"א:

א. הרמ"א פסק כטור, והוא הדין אם אורח בא אחרי שלושה ימים, ורבותא קא משמע לן, שאף על פי שבא תוך שלושה ימים ולא מצא אז גדול הבית בבית - אפילו הכי מונה עמהם.

ב. הרמ"א חושש לחומרה לשתי השיטות בהבנת הרא"ש.

יש להעיר, שלא בכל מקרה הרמ"א מיקל לעומת הבית יוסף, שהרי כשגדול הבית חזר אחרי שלושה ימים, לדעת הרמ"א הוא מונה לעצמו, ולדעת הבית יוסף מונה מסתימת הגולל, ואם האורח בא אחרי סתימת הגולל - הרי הרמ"א מחמיר והבית יוסף מיקל. מכך שהרמ"א מזהה בין שיטות הרא"ש, התוספות ורבינו חננאל נראה, שהוא לא חילק בין מקרה בו הלך גדול הבית ללוות את המת, למקרה שבו נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות. וכן הבית יוסף לא הזכיר בפירוש את החילוק. אמנם, צריך לומר שדינו של הבית יוסף, שאורח מונה מסתימת הגולל. לא שייך כאשר גדול הבית נשאר ואחר כך הלך לבית הקברות, שהרי אז, גם גדול הבית וגם הנשארים מונים משיצא המת.

שיטת הש"ך

הש"ך פסק כדעת הרמב"ם לפי הבנת הרמב"ן, וכן סובר הרמב"ן עצמו, וגם רבינו ירוחם שהוא בתראה והסמ"ג פוסקים כמותו, שהוא מיקל באבל לעומת הרא"ש, שהרי לדעתו, גדול הבית שחזר תוך שבעה ימים - לעולם מונה משיצא המת עם הנשארים, ואורח ממקום קרוב שבא תוך שבעה ימים נגרר אחריהם. ועוד הוסיף הש"ך מספר חידושים:

1. הש"ך חלק על הבנת הטור ברא"ש [הובא לעיל].
2. הש"ך הביא שתי הבנות בדעת הרמ"א [הובא לעיל].
3. הש"ך ציין שלרמב"ן [בין בדעת התוספות בין בדעת הרמב"ם], בבעיית הגמרא מדובר בגדול שיצא ללוות את המת, ודין אורח תלוי בדין גדול הבית - כאשר גדול הבית מונה משיצא המת, גם האורח מונה משיצא המת, וכאשר גדול הבית מונה לעצמו, דהיינו מסתימת הגולל, גם האורח מונה לעצמו. לעומת זאת, לדעת הרא"ש, המדובר הוא בגדול שהתחיל אבלות יחד עם הנשאים, ואחר כך יצא לבית הקברות. הדברים מפורשים ברמב"ן וברא"ש [אבל לא הובאו בבית יוסף]: הרמב"ן מבין שהבבלי מדבר על אותו מקרה כמו הירושלמי, דהיינו שגדול הבית יצא ללוות את המת, וחולק עליו, והלכה כבבלי נגד הירושלמי, שאין הנשאים נגררים אחרי גדול הבית. אך הרא"ש, כדי להימלט מהסתירה בין הבבלי לירושלמי, הסביר את הבבלי בגדול שנשאר ויצא אחר כך.
4. הסתירה בין הבבלי לירושלמי, לכאורה, קיימת גם בדעת הבית יוסף, שהרי לדעת הבית יוסף אם הלך גדול הבית ללוות את המת - הנשאים מונים משיצא המת, ולפי ירושלמי - הם נגררים אחר גדול הבית, ומונים משייטתם הגולל. אמנם, בסעיף ב פסק השולחן ערוך כירושלמי, ובסעיף ח - כבבלי, ויש סתירה בין שני הפסקים! מתרץ הש"ך, בעקבות המרדכי בשם רבי אברהם: הירושלמי - בגדול שגר במקום הקבורה, הבבלי - בגדול שלא גר במקום הקבורה. הש"ך מוסיף מסברה, שדין הירושלמי הוא דווקא בגדול שגר במקום הקבורה ולא חזר משם, ומדייק כן מלשון המרדכי. וכבר הוזכר לעיל, שהש"ך בשם הראב"ן הוסיף עוד תנאי בדין של סעיף ב, והוא שגדול הבית יוכל לחזור תוך שלושה ימים.
5. הש"ך מביא בשם המהרש"ל, שהרמב"ן מודה היכא שלא נשארו מקצתן בבית, שמונה לעצמו.
6. מדויק הש"ך, שמודה, משמעו - מודה לרא"ש, ואם כן, אם בא אורח תוך שלושה ימים - מונה עמהם. וצריך עיון, כיצד פוסק אליבא דהרמב"ן לחלק בין שלושה לאחרי שלושה, שזה, לכאורה, סותר את דעת הרמב"ן.
7. לא מבואר בדברי הרמב"ן, מה הדין אם גדול הבית התחיל אבלות עם הנשאים, ואחר כך הלך לבית הקברות להתעסק בצרכי המת ולא חזר. בזה הוא פוסק כרא"ש, לחלק בין בא אורח תוך שלושה ימים לבא לאחר שלושה ימים, כהבנתו ברא"ש.
7. אם גדול הבית התחיל אבלות עם הנשאים ואחר כך הלך לעסק אחר, שאינו מצרכי המת, ולא חזר כלל, פוסק הש"ך שהאורח תמיד מונה לעצמו.
8. דין מלווים את המת - כדין גדול הבית, כרמב"ן ורבי ירוחם בדעת התוספות.

סיכום שיטת הש"ך:

גדול הבית...										
אינו בבית כלל	נשאר ואחר כך הלך			ליווה את המת				בבית		
	לא חזר תוך ג'		חזר	לא חזר תוך ז'		חזר תוך ז'				
	הלך לעסק אחר	הלך לבית קברות	תוך ג'	לא דר במקום קבורה או לא יכול לחזור תוך ג'	דר במקום קבורה וכן יכול לחזור תוך ג'	לא נשארו מקצתן	נשארו מקצתן			
מ	מ	מ	מ	מ	ג	X	מ	מ	1	נשארים
ע	מ	מ	מ	ג	ג	?	מ*	מ	2	גדול הבית
ע	ע	מ	מ	ע	ע/ג	מ/ג	מ	מ	3	אורח קרוב תוך ג'
ע	ע	ע	מ	ע	ע/ג	ע	מ	מ	4	מגי עד ז'
ע	ע	ע	ע	ע	ע	ע	ע	ע	5	ממקום רחוק

מ - משיצא המת.

ג - משייסתם הגולל.

מ* - מתחילה משייסתם הגולל, מונה שבעה משיצא המת [יכולה להימשך פחות משבעה ימים].

ע - לעצמו [דהיינו, משעה שנודע לאבל].

X - המקרה בלתי אפשרי.

/ - לא ברור כאיזו דעה הכריע.

? - לא ברור מה הדין.

